

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Кандидат: мр ВИКТОР САВИЋ

**Тема: БОГОСЛУЖБЕНА ЛЕКСИКА
У СРПСКИМ ТИПИЦИМА ОД XII ДО XIV ВЕКА**

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>1. Датум и орган који је именовео комисију 13. септембар 2013, Наставно-научно веће Филозофског Факултета у Новом Саду.</p> <p>2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:</p> <p>др Јасмина Грковић-Мејдор, редовни професор за ужу научну област Српски језик и лингвистика, Филозофски факултет у Новом Саду, избор у звање: 2000, ментор;</p> <p>др Томислав Јовановић, редовни професор за ужу научну област Средњовековна књижевност, Филолошки факултет у Београду, избор у звање: 2005, члан;</p> <p>др Наташа Драгин, ванредни професор за ужу научну област Српски језик и лингвистика, Филозофски факултет у Новом Саду, избор у звање: 2011, члан.</p>
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<p>1. Име, име једног родитеља, презиме: Виктор (Драгутин) Савић</p> <p>2. Датум рођења, општина, држава: 2. децембар 1977. године, Ваљево, Р. Србија (СФРЈ)</p> <p>3. Назив факултета, назив студијског програма дипломских академских студија – мастер и стечени стручни назив: -</p> <p>4. Година уписа на докторске студије и назив студијског програма докторских студија: 17. децембра 2008. Наставно-научно веће усвојило извештај, Сенат</p>

Универзитета 15. јануара 2009. године дао сагласност на усвојени извештај.

5. Назив факултета, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране:
Филолошки факултет Универзитета у Београду, наслов „Лексичке особине Типика архиепископа Никодима из 1318–1319. године”, филолошке науке, 11. јуна 2008. године (Београд).

6. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука:
магистар филолошких наука

III НАСЛОВ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

БОГОСЛУЖБЕНА ЛЕКСИКА У СРПСКИМ ТИПИЦИМА ОД XII ДО XIV ВЕКА

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација садржи 1059 страна, и састоји се из следећих поглавља:

1. ТИПИК У ПРАВОСЛАВНОЈ ЦРКВИ. Богослужење, Богослужбена пракса, Типик, Настанак типика, Структура типика, Врсте типика, Монаштво и монашки типови, Студитски типик, Јерусалимски типик, Маркове главе, Евергетидски типик, Општи светогорски типичи, Посебни светогорски типичи, Судбина типика у познијем времену, Проучавање и издавање типика (1–23);

2. ТИПИЦИ НА СРПСКОСЛОВЕНСКОМ ЈЕЗИКУ. Хиландар, Карејска ћелија, Студеница, Везе с Евергетидским манастиром; САВИНИ ТИПИЦИ (24–61): Типик за испосницу Светог Саве Освећеног – Карејски типик, Хиландарски типик, Питање (превођења) синаксара, Студенички типик, Упутство за читање Псалтира, Срби и Јерусалимски типик (62–83): Типик архиепископа Никодима, Романов типик, Српскословенски рукописи Јерусалимског типика, Место српских јерусалимских типика међу осталим словенским (24–83);

3. МЕТОДОЛОШКИ ОКВИРИ: Придев „богослужбени” у савременом језику, Монаштво, Богослужење, Монашка жртва, Служење у монашкој заједници, Предмет истраживања, Приступ теми (84–92);

4. КАРЕЈСКИ ТИПИК (93–111);

5. ХИЛАНДАРСКИ И СТУДЕНИЧКИ ТИПИК. Извори, Словенски типичи према грчком, Структурни односи међу типичима, Ка почетку разматрања, Преглед Хиландарског и Студеничког типика по главама, Наслов, Анализа 1–43. главе, Закључна разматрања, Садржај Типика, Појмовно-лексички свет, Служба, Поједина богослужења, Чиновни, Монаси, Монашки живот, Подвиг, Пост, Чланови обитељи, Учесници богослужења, Место збивања (богослужења), Време збивања (богослужења), Ослонац у ЕТ (112–520);

6. УСТАВ ЗА ДРЖАЊЕ ПСАЛТИРА (521–540);

7. Речник БОГОСЛУЖБЕНЕ ЛЕКСИКЕ (541–1018);
8. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА (1019–1030);
9. ДОПУНСКИ ИЗВОРИ (1031–1033);
10. ЛИТЕРАТУРА (1034–1059).

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У уводном поглављу докторске дисертације Виктор Савић представља најпре кратку историју хришћанског богослужења, посебно византијског обреда као синтезе цариградске и палестинске праксе. Следи приказ типика као богослужбене књиге: настанак, структура и врсте, *Студитски* и *Јерусалимски типик*, *Маркове главе*, основне разлике између два наведена устава, *Евергетидски типик*, општи и посебни светогорски типичи, судбина типика у познијем периоду. Посебна пажња посвећена је проучавању и издавању типика, од друге половине XIX века до данас. У сегменту који се бави српским типичима објашњава се делатност светога Саве у вези с монашким установама за које је саставио типик (Хиландар, Карејска ћелија, Студеница), те његове везе са Евергетидским манастиром. Три Савина типика, *Карејски*, *Хиландарски* и *Студенички*, као и *Устав за читање Псалтира*, детаљно су представљени: њихова структура, сви преписи (не само српскословенски) и сва постојећа издања. Затим су изнети и драгоцени подаци о проучавању ових докумената, тј. литература о њиховом језику, писму и правопису. Након овога следи сегмент о јерусалимском типичу (XIV век) код Срба, посебно о *Типичу архиепископа Никодима* и *Романовом типичу*, уз анализу места српских јерусалимских типика међу словенским у целини. Филолошки исцрпан, овај део докторске дисертације драгоцен је сводни допринос познавању српскословенских типика XII–XIV века.

У следећем сегменту тезе, у којем представља методолошке оквире истраживања, Виктор Савић се најпре, у циљу прецизног дефинисања предмета и обима свог истраживања, подробно бави самим појмом ‘богослужбена лексика’. Образлажући да ‘богослужбени’ има далеко шире значење од онога које му се данас у речницима по правилу приписује (‘који се употребљава при богослужењу’), наглашава да овај појам, схваћен интегративно, обухвата богослужбену лексику у ширем смислу (‘који се тиче служења Богу’, тј. свих човекових активности усмерених ка Богу) и у ужем смислу (литургијска делатност). Након тога, прецизно су дефинисани и остали, у методолошком погледу релевантни елементи дисертације: предмет истраживања, приступ у анализи (филолошко-лингвистички) и задати циљ: да крајњи резултат буде речнички представљен.

У поглављима посвећеним трима типичима, *Карејском*, *Хиландарском* и *Студеничком*, доследно се примењује наведени приступ, стога ћемо ова три поглавља представити заједно. Укупни српскословенски текст се детаљно анализира и мисаоно рашчлањава, у дијалогу са досадашњим његовим тумачењима. Словенски текст се пореди са грчким, што доприноси не само

подробном увиду у структурни и текстолошки однос грчког и словенског текста, већ и осветљавању свих семантичких нијанси словенских корелата грчких лексема, у циљу њихове ваљане значењске интерпретације – што је за ово истраживање од примарног значаја. Овако детаљно поређење грчког и словенског текста, у недостатку изворне језичке компетенције, на најбољи начин открива и сложене односе синонимије и антонимије српскословенских речи. Виктор Савић релевантни српскословенски речнички фонд посматра у светлу старословенске лексике (потврде и значење), али и у односу према другим српскословенским споменицима, и преводног и оригиналног карактера (житија, хрисовуље и др.). На овај начин, анализом сваке лексеми у језичком контексту у којем се реализује, али и у контексту старословенског наслеђа и укупне српскословенске писмености, кандидат доноси и нова тумачења, ново разумевање појединих сегмената анализираних српскословенских типика, чиме се коригују одређени делови постојећих превода на савремени српски језик. Последњи текст који кандидат анализира, детаљно срањујући постојеће преписе, јесте *Устава за држање псалтира*. У општем осврту на овај део докторске дисертације ваља истаћи да је анализа три Савина типика и *Устава* споведена задивљујуће темељено, детаљно и зналачки, у најбољој филолошкој традицији истраживања црквенословенских текстова.

У *Речнику богослужбене лексике* обрађена је укупна богослужбена лексика у анализираним текстовима. Обрада се заснива, на првом месту, на *Хиландарском* и *Студеничком* типичу, у поређењу са грчким *Евергетидским типиком*, док се грађа из осталих докумената доноси у посебно обележеним одредницама и пододредницама. У заглављима су одреднице дате нормализованим рашким правописом, и уз сваку се наводи граматичка категорија и грчки корелат(и) (евентуално уз указивање на њихово хебрејско порекло). Наведена су сва потврђена значења, илустрована примерима из текстова, а у њих је укључена и општа лексика да се не би, како кандидат наводи, „нарушила целовита представа о обухваћеном лексичком систему”. Одговарајућим симболима означене су следеће категорије: ○ фиксираност одговарајуће граматичке категорије или конверзија, ● пренесено значење, □ предлошко-падежна конструкција, ◇ фразеологизам. Овај речник, настао на темељу претходне обухватне филолошке анализе типика, у сваком погледу је узоран и може послужити за углед када су у питању слична истраживања. У њему се доноси обиље података, вредних не само када су у питању истраживани српскословенски типичи, већ и српскословенска и црквенословенска писменост у целини. Посебан значај речника је у томе што су њиме обрађени споменици из ране епохе српскословенске писмености, у којој се лексички систем књижевног језика, на основама старословенског наслеђа, обликовао, богатио, термилошки градио и профилисао.

У *Закључним разматрањима* Виктор Савић сажето и прегледно износи најважније резултате споведеног истраживања.

Теза садржи и *Допунске изворе*, списак употребљених Библијских скраћеница, као и списак коришћене литературе, са чак 284 библиографске јединице.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Аутор у току рада на тези није (из принципијелних разлога) објавио ниједан рад непосредно везан за тему докторске дисертације.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Докторска дисертација темељно представља богослужбену лексикку у српским типцима од XII до XIV века. Истраживање је открило њихове опште, заједничке лексичке одлике, али и по чему се и у којој мери ови типци, по својој намени типолошки различити, међусобно разликују. Издвојене су карактеристике појединих лексичких група: називи за поједина богослужења, опште богослужбене радње, конкретне саставе као чиниоце богослужења (црквене песме и молитве), богослужбене књиге из којих се пева или чита, учеснике богослужбених радњи, као и термини везани за монаштво, пребивалиште, објекте у манастиру, потом и општа лексика у богослуженом контексту. Указано је на синонимске односе који се могу пратити у текстовима типика, грецизме, архаизме итд., као и на различите хронолошке слојеве који су у њима заступљени (попут помака у називу богослужбених часова). Како аутор у закључку истиче, „рани српски типци представљају драгоцену фазу развоја не само српске, него и целовите словенске духовне и језичке традиције”, и „пружају драгоцену лексичку збирку којом се употпуњује општесловенски редакцијски фонд”. Ова лексичка збирка представљена је главним резултатом истраживања: речником богослужбене лексике.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Резултати истраживања приказани су и протумачени јасно и прегледно.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

1. Докторска дисертација је написана у складу с образложењем наведеним у пријави теме.

2. Дисертација садржи све битне елементе: резиме на српском и енглеском језику, садржај, основни текст, закључак и списак литературе.

3. Дисертација је оригиналан допринос науци јер је реч о првом темељном и свеобухватном филолошком и лингвистичком истраживању богослужбене лексике у српским типцима од XII до XIV века, чији је резултат и први речник ове врсте у нас. У питању је допринос не само познавању специфичне, богослужбене терминологије у књижевном језику Срба у средњем веку, већ и укупног лексичког фонда српскословенског језика, тиме и лексичког фонда црквенословенског језика у целини.

4. Дисертација нема недостатака који би утицали на резултате истраживања.

X ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, Комисија са изузетним задовољством предлаже да се докторска дисертација БОГОСЛУЖБЕНА ЛЕКСИКА У СРПСКИМ ТИПИЦИМА ОД XII ДО XIV ВЕКА прихвати, а кандидату мр Виктору Савићу одобри одбрана у предвиђеном законском року.

Нови Сад – Београд

3. октобар 2013.

КОМИСИЈА

проф. др Јасмина Грковић-Мејџор

проф. др Томислав Јовановић

проф. др Наташа Драгин